Αλέξανδρος-Μιχαήλ Χατζηλύρας
katoomba@cytanet.com.cy

ΤΑ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ

Με την ανάληψη της Κύπρου από τους Λουζινιανούς (1192), η Αμμόχωστος έγινε κέντρο του Χριστιανισμού, αφού εδώ στρατοπέδευαν οι Σταυροφόροι πριν τον τελικό προορισμό τους, την Ιερουσαλήμ. Γνώρισε το απόγειο της δόξας της μετά την Πτώση της Άκρας (1291), όταν καθίσταται προπύργιο του Χριστιανισμού και σημαντικό λιμάνι στο Λεβάντε, με παροικίες Αρμενίων, Βενετών, Γενουατών, Εβραίων, Καταλάνων, Μαρσεγιέζων, Μαρωνιτών, Ναπολιτάνων, Νεστοριανών, Σύρων και άλλων. Είναι χαρακτηριστικό δε ότι, ενώ οι Βασιλείς της Κύπρου στέφονταν στη Λευκωσία, Βασιλείς των Ιεροσολύμων στέφονταν στον καθεδρικό ναό του Αγίου Νικολάου της Αμμοχώστου.

Είναι γενικά παραδεκτό ότι επί εποχής των Βυζαντινών κτίστηκε κάποιο φρούριο για την προστασία του λιμανιού. Το φρούριο κατεδαφίστηκε στα πρώτα χρόνια της Φραγκοκρατίας, είτε από τον Γκυ ντε Λουζινιάν το 1192, είτε από τον Ερρίκο Β' το 1232. Από το 1300 και μετά ήταν ισχυρώς οχυρωμένη, αφού ο Αμάλριχος ενίσχυσε σημαντικά τις οχυρώσεις της πόλής. Η δαπανηρή αυτή εργασία πραγματοποιήθηκε με την οικονομική συνεισφορά Εβραίων της Αμμοχώστου και της Λευκωσίας και με δάνεια από πλούσιους στη Λευκωσία, την Αμμόχωστο, τη Λεμεσό και την Πάφο, ενώ για την οικοδόμησή τους δούλεψαν σκληρά εκατοντάδες σκλάβοι απ' όλα τα μέρη της Κύπρου.

Ο περιηγητής Nicola Martoni (1394), αναφέρει ότι η Αμμόχωστος «έχει τα καλύτερα τείχη από όλες τις πόλεις». Οι οχυρώσεις αυτές θα πρέπει να ενισχύθηκαν σημαντικά από τους Γενουάτες, οι οποίοι την κατέλαβαν προ εκπλήξεως το 1373. Παρά τις προσπάθειες των Βασιλέων της Κύπρου, μόνο στα 1464 η πόλη επανήλθε στα χέρια τους. Με την ανάληψη της διοίκησης από τον Ιάκωβο Β', τα τείχη ενισχύθηκαν και ενδυναμώθηκαν περαιτέρω, ιδιαιτέρως μετά την απόπειρα του Σουλτάνου Βαγιαζήτ Β' να την καταλάβει (1488). Η Αμμόχωστος ήταν αναγκαίο να έχει ισχυρές οχυρώσεις, αφού ήταν το νευραλγικό σημείο εισόδου όλων των ξένων εμπόρων, ευγενών και στρατιωτών και, δεδομένου ότι το Βασίλειο της Κύπρου δεν είχε πάντοτε αρμονικές σχέσεις με τους γείτονές του, υπήρχε πάντοτε φόβος η πόλη να καταληφθεί ή τα πλούτη της να λεηλατηθούν.

Το 1489 η Κύπρος υποτάσσεται στη Γαληνοτάτη Δημοκρατία της Βενετίας. Οι νέοι κυρίαρχοι της Κύπρου αρχικά δεν είχαν ιδιαίτερο λόγο για να κτίσουν νέα οχυρωματικά

έργα ή να ενισχύσουν τα υφιστάμενα, ωστόσο οι ναυτικές δραστηριότητες των Οθωμανών στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου ανησύχησαν σοβαρά το Συμβούλιο των Δέκα και έκαναν το Δόγη να φοβάται ότι η Κύπρος, το πολύτιμο προπύργιο του Χριστιανισμού, διέτρεχε ορατό τον κίνδυνο να πέσει στα χέρια των Οθωμανών, όπως και η ίδια η Βενετία. Έτσι, αποφασίστηκε να ενισχυθεί η άμυνα της Κύπρου.

Μετά το μεγάλο σεισμό του 1491, έγιναν ειδικά έργα μεταξύ 1492-1496 στους προμαχώνες για την αντιμετώπιση του πυροβολικού και για την ενίσχυση των πύργων. Σύμφωνα με την έκθεση των καπιτανών Balthasar Trevisan (1489) και John Contarini (1583), το 10% των εσόδων του δημόσιου ταμείου της Κύπρου διατέθηκε για τη βελτίωση των τειχών, η οποία έγινε υπό την επίβλεψη του καπιτάνου Nicolo Foscarini. Μεταξύ 1491-1528, δαπανήθηκαν συνολικά 178.092 δουκάτα για τις εργασίες, ενώ - όπως μας πληροφορεί ο τοποτηρητής Lorenzo Zustignan (1516) - απασχολούνταν 400 φραγκομάτοι κάθε μέρα. Έργα συνέχισαν να γίνονται μέχρι και το 1548, αφού οι καινούργιες εξελίξεις στο πολεμικό παίγνιο καθιστούσαν τις προηγούμενες ενισχύσεις των τειχών ξεπερασμένες. Διάφοροι ταξιδευτές, ανάμεσά τους και ο Ναύαρχος του οθωμανικού στόλου, Πίρι Ράις (1552), αναφέρονται στην Αμμόχωστο και τα τείχη της.

Παρά το ύψος τους, τα τείχη της Αμμοχώστου ήταν αρκετά λεπτά. Έτσι ενισχύθηκαν, ιδιαίτερα προς την πλευρά της θάλασσας. Σκάφτηκε τάφρος μήκους 46 m, η οποία γέμιζε από θαλάσσιο νερό, και τα τείχη έφτασαν τα 18 μέτρα σε ύψος, ενώ σε κάποια σημεία το πλάτος τους ξεπερνούσε τα 9 μέτρα. Το οικοδομικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε ήταν γιγαντιαίοι πωρόλιθοι. Παράλληλα, ενισχύθηκαν η Πύλη της Ξηράς και η ακρόπολη Martinengo. Ένα από τα χαρακτηριστικά των τειχών αυτών είναι ότι επέτρεπαν στους αμυνόμενους τη γρήγορη μετακίνηση πυροβόλων και άλλων όπλων σε διάφορα σημεία. Τα συμπαγή τείχη της Αμμοχώστου καλύπτουν έκταση 446 σκάλες (60 εκτάρια), με μέσο ύψος 50 μέτρα και μέσο πάχος 4 μέτρα. Η περίμετρός τους είναι περίπου 3,6 Km. Λόγω του τραπεζοειδούς σχήματός τους, δεν έχουν την ομοιομορφία των τειχών της Λευκωσίας, ωστόσο συνδυάζουν πύλες, πύργους και προμαχώνες.

Ωστόσο, η ευημερία της Αμμοχώστου - όση της είχε μείνει από τις αλλεπάλληλες κακοδιαχειρήσεις των Γενουατών και των Ενετών - έμελλε να έρθει σε ένα τέλος, όπως και σε όλη την Κύπρο. Οι Οθωμανοί στην Κύπρο πρωτοπάτησαν στις 20 Ιουνίου 1570, στην Πάφο, και μέχρι τις αρχές Ιουλίου είχαν καταλάβει τη Λεμεσό και τη Λάρνακα. Στη συνέχεια κατευθύνθηκαν προς τη Λευκωσία, με επικεφαλής το Λαλά Μουσταφά Πασιά και τον Πιαλέ Πασιά, και στις 24 Ιουλίου στρατοπέδευσαν έξω από την πόλη, με 80.000 στρατεύματα. Την επομένη ξεκίνησαν την πολιορκία της πόλης, την οποία κατέλαβαν το πρωινό της 9ης Σεπτεμβρίου. Στις 14 Σεπτεμβρίου 1570 παραδόθηκε η Κερύνεια και σειρά είχε η Αμμόχωστος, κατά τον γενικό προβλεπτή της θάλασσας, Antonio Loredano (1476), «το κλειδί και η καρδιά της Κύπρου».

Ο καπιτάνος Μαρκαντώνιος Βραγαδίνος είχε ήδη λάβει στις 11 Σεπτεμβρίου σε δίσκο το κεφάλι του τοποτηρητή της Κύπρου, Νικολό Δανδολό, μαζί με επιστολή του Λαλά Μουσταφά Πασιά, που ζητούσε την παράδοση της πόλης. Τρεις μέρες αργότερα, έφθασε μπροστά από την Αμμόχωστο το τουρκικό ιππικό, ενώ στις 16 Σεπτεμβρίου έφθασε ο όγκος του οθωμανικού Στρατού και Ναυτικού. Η πολιορκία ήταν εντονότατη, ενώ οι σφοδρότατες μάχες ενίοτε συνέβαιναν και σώμα με σώμα, αφού αρκετές φορές οι αμυνόμενοι έβγαιναν έξω από τα τείχη. Για 11 σχεδόν μήνες οι 8.000 υπερασπιστές της πόλης απέκρουαν τους 300.000 Οθωμανούς, μέχρι που στις 31 Ιουλίου 1571 υψώθηκε λευκή σημαία, λόγω παντελούς έλλειψης τροφίμων και πολεμοφόδιων.

Οι όροι της παράδοσης υπογράφηκαν την Τετάρτη, 1η Αυγούστου 1571, μα ο Λαλά Μουσταφά Πασιάς δεν τήρησε κανέναν από τους όρους, σφάζοντας σχεδόν ολόκληρο τον πληθυσμό της πόλης και βασανίζοντας για 12 συνεχείς μέρες το Μαρκαντώνιο Βραγαδίνο - μέχρι που εξέπνευσε όταν τον έγδαραν ζωντανό -, ως αντίποινα για τους 80.000 στρατιώτες που έχασε κατά την 11μηνη πολιορκία. Η πόλη λεηλατήθηκε και εκδιώχθηκαν οι Χριστιανοί κάτοικοί της. Αμέσως μετά την εδραίωση της κατάκτησης, οι Τούρκοι άρχισαν να επιδιορθώνουν τα τείχη που είχαν υποστεί σφοδρές καταστροφές, και η εργασία αυτή ολοκληρώθηκε στις 20 Ιουνίου 1572. Παράλληλα, έδωσαν τουρκικά ονόματα στους προμαχώνες και τους πύργους.

Ας σημειωθεί ότι, σε αντίθεση με τη Λευκωσία - όπου οι ορθόδοξοι ραγιάδες κατοικούσαν στις ίδιες περιοχές με τους μουσουλμάνους αφέντες -, απαγορεύθηκε στους Χριστιανούς τόσο να εισέρχονται όσο και να κατοικούν στην περιτειχισμένη πόλη της Αμμοχώστου. Έτσι, όσοι Χριστιανοί απέμειναν στην περιοχή, κατέφυγαν νοτιοανατολικά, όπου και ίδρυσαν μικρό οικισμό που σταδιακά μεγάλωσε. Ο οικισμός κλήθηκε από τους Οθωμανούς Marash (προάστειο), ενώ οι ελληνόφωνοι κάτοικοι της περιοχής το απέδωσαν ως Βαρώσια. Στην πορεία, τα Βαρώσια επεκτάθηκαν και διαχωρίστηκαν σε Πάνω και Κάτω Βαρώσια, ενώ μετά την έλευση των Άγγλων (1878) δειλά-δειλά κάποιες οικογένειες κατοίκησαν την περιτειχισμένη πόλη, ενώ τα ίδια τα Βαρώσια επεκτάθηκαν προς όλες τις κατευθύνσεις, τόσο προς τη θάλασσα, τον Άγιο Λουκά και τον Άγιο Μέμνωνα, όσο και προς την περιτειχισμένη πόλη, μέχρι που τελικά ενώθηκαν με την παλαιά Αμμόχωστο.